

ISSN 2519-4143

Міністерство культури та інформаційної політики України

**Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського**

АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО МУЗИКОЗНАВСТВА

Випуск XXII

ДО 95-РІЧЧЯ КАФЕДРИ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ УКРАЇНИ

Збірник наукових статей

**Харків
2021**

Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського
(Протокол № 7 від 25 лютого 2021 року)
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 23370-13210ПР від 24.05.2018 р.

Видання індексується базами даних: Index Copernicus, Google Scholar, Бібліометрика української науки, розміщено на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України та в Національному репозитарії академічних текстів.

Головний редактор

ПЕТРОВИЧ МІЛЕНА (Petrovic Milena), PhD, професор кафедри сольфеджіо та музичної освіти факультету музики Університету мистецтв, м. Белград, Сербія.

Редакційна колегія

ВАЙС ДЖЕРНЕЙ (Weiss Jernej), PhD, професор кафедри музикознавства, факультет мистецтв, Університет Любляни, Любляна, Slovenia; ГРОМЧЕНКО ВАЛЕРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ (Hromchenko Valeriy), доктор мистецтвознавства, доцент, проректор з наукової роботи Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки, Дніпро, Україна; КАБЛОВА ТЕТЯНА БОРИСІВНА (Kablova Tetiana), кандидат мистецтвознавства, доцент, учений секретар ректорату Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтва, Київ, Україна; САНДУ-ДЕДІУ ВАЛЕНТИНА (Sandu-Dediu Valentina), доктор музикознавства, професор кафедри музикознавства Національного музичного університету в Бухаресті, ректор коледжу «Нова Європа», Інститут перспективних досліджень, Бухарест, Румунія; ШЬОНІНГ КАТЕРИНА (Schöning Kateryna), PhD, керівник наукових проєктів, лектор (історичне музикознавство), Інститут музикознавства Віденського університету, Відень, Австрія; РАКОЧІ ВАДИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ (Rakochi Vadim), кандидат мистецтвознавства, викладач циклової комісії «Музично-теоретичних дисциплін» Київської муніципальної академії імені Р. М. Глієра, Київ, Україна.

Редактор-упорядник – Романюк Ірина Анатоліївна, кандидат мистецтвознавства,
доцент

Тексти статей представлені у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст статей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей. Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування і перевірку на виявлення збігів/ідентичності/схожості в текстах засобами сервісу перевірки на плагіат Unicheck.

Аспекти історичного музикознавства: зб. наук. ст. Вип. XXII: До 95-річчя кафедри народних інструментів України. Харків. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського; ред.-упоряд. Романюк І. А. Харків, ХНУМ, 2021. 196 с.

ISSN 2519-4143

Основна тема наукової збірки – спадкоємність історичних традицій: від фундаторів академічного народно-інструментального мистецтва України до новітнього буття, з його концертно-виконавськими досягненнями. Наукові матеріали авторів (викладачів і випускників університету) висвітлюють сучасний стан музикування на народних інструментах.

УДК 78.03

ISSN 2519-4143

© Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, 2021

ЗМІСТ

Розділ 1

Інструменти українського народу:
історичні шляхи культурної ідентифікації

<i>Стрілець А. М.</i> Концертно-педагогічний репертуар Харківської баянної школи в жанрово-стильовій динаміці	7
<i>Костенко Н. Є.</i> Педагогічні традиції виконавства на домрі в Харкові XXI століття	27
<i>Данилюк М. М., Данилюк Я. В.</i> Діяльність осередків музичної освіти на Слобожанщині у контексті культурно-освітнього розвитку регіону (друга половина XIX – початок XX ст.)	54
<i>Доценко В. І., Ткаченко В. М.</i> Творчі стратегії класу гітари ХНУМ імені І. П. Котляревського	72
<i>Костенко О. О.</i> Історія та сучасність класу цимбалів в ХНУМ імені І. П. Котляревського. До 30-річчя від дня заснування	86

Розділ 2

Феноменологія особистості музиканта

<i>Єршовенко А. Ю., Єршовенко Н. О.</i> Творчий шлях Анатолія Гайденка ...	101
<i>Дяченко Ю. С.</i> Французький мюзет у творчості А. Гайденка	121
<i>Кужба М. Д., Юрченко О. П.</i> Олена Костенко: фундатор харківської цимбальної школи	135
<i>Тряннов М. А.</i> Творчий портрет Володимира Доценка як увиразнення концепції універсалізму	150
<i>Слюсаренко Т. О.</i> Капела бандуристів «Сонце» ХНУМ імені І. П. Котляревського: становлення та специфіка розвитку (до 20-річчя творчої діяльності капели та 50-річчя з дня народження керівника Надії Мельник)	166
<i>Меліхова Ю. А.</i> Любов Мандзюк: феномен творчого буття особистості	179

УДК 78.071.5(477-89Сло) «18/19»

DOI 10.34064/khnum2-2203

Данилюк Микола Миколайович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
музично-інструментальної підготовки вчителя Харківського
національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
e-mail: grotesk@ukr.net
ORCID 0000-0002-6322-7080

Данилюк Яна Владиславівна

старший викладач кафедри народних інструментів України Харківського
національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського;
e-mail: yanadan@ukr.net
ORCID 0000-0001-6173-1040

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОСЕРЕДКІВ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ
НА СЛОБОЖАНЩИНИ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (друга половина XIX – початок XX століть)**

У статті висвітлено проблеми становлення музичної освіти на Слобожанщині у другій половині XIX – на початку XX століть. Виходячи з аналізу результатів попередніх студій доведено, що питання розвитку музичної освіти в Україні вказаного періоду знайшли досить ґрунтовне розкриття у наукових публікаціях. Разом з цим, встановлено, що проблема висвітлення основних віх та шляхів інституціоналізації музичної освіти у Слобожанському регіоні шляхом створення спеціальних закладів освіти професійно-музичного спрямування, як і обґрунтування можливостей використання набутого на зламі століть культурно-виховного досвіду, визначення перспектив його включення у процеси навчання та виховання дітей у сучасній системі освіти, потребує подальшої наукової розробки та практичної реалізації. Розкрито основні віхи розгортання процесу інституційного оформлення музичної освіти, визначено розмаїття форм освіти у регіоні (музичні класи, приватні музичні заняття, музичні лекції, курси для співаків, виконавців та регентів); проаналізовано досвід створення на Слобожанщині

першого закладу музичної освіти – музичного училища як найважливішого осередку музичної освіти молоді у регіоні. ■ **Ключові слова:** професійна музична освіта, музичні класи, музичне училище, музичне просвітництво, громадські товариства, Слобожанщина.

Вступ. В умовах зростання суспільної потреби у різнобічному і гармонійному розвитку особистості, збагаченні її духовного світу, актуалізації творчих сил людини, стимулюванні культуротворчої активності дітей та молоді, особливо актуальними стають питання спрямування діяльності освітніх закладів на збереження й вдосконалення духовних надбань нації шляхом залучення молодого покоління до аматорської та професійної мистецької діяльності.

Звернемо увагу, що використання унікальних можливостей мистецтва у напрямі позитивного впливу на людину, досягнення високого рівня її художньо-естетичного виховання і культурного розвитку багато у чому визначається ефективним функціонуванням системи мистецької освіти дітей та молоді. У державних документах наголошується, що освітні заклади мають стати осередками виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості, виховання людини, що характеризується високою емоційно-естетичною культурою (Концепція художньо-естетичного виховання учнів, 2004). У Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національній програмі патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» також підкреслюється необхідність розвитку музичної освіти дітей та молоді як важливого шляху національно-культурного відновлення суспільства, необхідність якого у сучасних умовах стає все більш очевидною.

Важливим шляхом духовно-культурного відродження нації є опрацювання вітчизняного історико-педагогічного досвіду, в якому акумульовані мистецькі національно-культурні традиції українського народу й досягнення науки щодо музичної освіти дітей та молоді. Так, заслуговує на увагу суттєвий досвід становлення музичної освіти на Слобожанщині у другій половині XIX – на початку XX століть – період, коли у регіоні відбувалася інституціоналізація підготовки му-

зикантів-професіоналів, вдосконалювався процес викладання співу і музикування учням, здійснювався пошук та апробація нових форм музичної підготовки майбутніх фахівців тощо.

Відзначимо, що сьогодні важливим пошуковим викликом стає висвітлення специфіки розвитку професійної освіти у межах самобутнього Слобідського краю, що існував протягом століть як культурно-історичний осередок, де зберігалися духовні, національні та регіональні культурні цінності, сформувалися самобутні художньо-мистецькі етнокультурні традиції, створювався місцевий фольклор, накопичувалися селянські та міські музичні звичаї, що за своїми формами, жанрами, видами мали регіональні етнографічні особливості й були тісно взаємопов'язані з побутом слобожан. Підкреслимо, що самобутність культурних традицій слобожанського етносу зумовила й специфіку розвитку музичної освіти краю.

Огляд літератури. Проблема розвитку музичної освіти у контексті культурно-освітнього розвитку країни та її регіонів завжди викликала інтерес дослідників. Так, у працях відомих вітчизняних педагогів, методистів (Апраксина, 1983; Ростовський, 1993; Щолокова, 1996; Якімчук, 2003 та ін.) визначено сутність музичної освіти, розглянуто її специфіку.

Проблему становлення музичного мистецтва в Україні досліджували В. Богданов (2007), Л. Корній (1996), Г. Святненко (1996) та інші вчені. Сучасними науковцями в історико-педагогічному аспекті порушувалися проблеми розвитку вітчизняної музично-виконавської практики, висвітлювались спеціально-методичні питання музичної освіти (Баренбойм, 1974; Куришев, 1989 та ін.).

У роботах вчених (Ткач & Данилевська, 1995 та ін.) висвітлюються давньослов'янські культурні коріння музично-співочої, святкової та танцювальної традицій Слобожанщини. В історико-етнографічній літературі (Астахова, 2004; Воропай, 1991) вказується, що слобожанам властива особлива музичність, що зумовило розвиток у регіоні різних форм музичного мистецтва.

Питання вивчення різних аспектів розвитку музичної освіти у Слобожанському регіоні порушувалися у дослідженнях О. Кононової (2004), Й. Миклашевського (1967), Л. Посохової (1995). Особливий

інтерес становлять наукові дослідження О. Васильєвої (2005), В. Попової (2004), О. Шумської (2007), в яких автори торкаються проблем розвитку музичної освіти дітей та молоді на Слобожанщині безпосередньо у досліджуваний період.

Незважаючи на те, що питання розвитку музичної освіти в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. знайшли досить ґрунтовне розкриття у наукових публікаціях, проблема дослідження процесу інституціоналізації музичної освіти у Слобожанському регіоні шляхом створення спеціальних закладів освіти професійно-музичного спрямування, як і обґрунтування можливостей використання набутого на зламі століть культурно-виховного досвіду, визначення перспектив його включення у процеси навчання та виховання дітей у сучасній системі освіти, потребує подальшої наукової розробки та практичної реалізації.

Мета статті полягає у розкритті досвіду становлення та розвитку системи музичної освіти на Слобожанщині у другій половині XIX – на початку XX століть в аспекті аналізу діяльності осередків музичної освіти та визначенні шляхів його сучасного використання.

Мета реалізується через такі **завдання**:

– розглянути культурно-музичне життя у Слобідському краї, поширення приватного музичного навчання, діяльність громадських товариств, розвиток музичного просвітництва як основне культурно-історичне тло, на якому відбувалася інституалізація музичної освіти;

– розкрити значення для інституційного оформлення музичної освіти в регіоні діяльності створених під патронатом громадських товариств музичних класів, вечірніх класів хорового співу при музичних класах, недільних курсах;

– у контексті визначення регіональних проблем і труднощів розвитку музичної освіти, зокрема щодо створення роботи Харківського музичного училища у досліджуваний період, визначити роль музичних діячів, викладачів і натхненників процесу інституалізації музичної освіти на Слобожанщині;

– на основі аналізу історико-педагогічної літератури та архівних джерел проаналізувати організаційні умови діяльності музичного училища як осередку музичної освіти молоді у регіоні, розкри-

ти тенденції розвитку форм музичної освіти майбутніх музикантів і виконавців.

Методологічним підґрунтям дослідження є культурологічний підхід, що передбачає бачення змін, які відбулися в музичній освіті Слобожанщині у другій половині XIX – на початку XX ст. й забезпечує розгляд осередків музичної освіти як загального культурного феномену, у якому відобразилися культурні інтереси та прагнення слобожан. У процесі наукового пошуку використано комплекс методів дослідження, а саме: *системно-структурний й історико-генетичний методи*, застосування яких забезпечило обґрунтовану оцінку культурної ситуації в регіоні; *загальнонаукові* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація науково-історичних фактів) – для упорядкування й узагальнення теоретичних поглядів вітчизняних педагогів на обрану проблему в конкретний історичний період, з'ясування проблеми у динаміці, обґрунтування основних віх щодо поступової інституалізації музичної освіти у досліджуваній період; *вивчення історичної літератури, статистичних, нормативних документів* – для узагальнення практичного досвіду музичної освіти у навчальних закладах регіону.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблему становлення професійної музичної освіти на Слобожанщині, передусім, слід зазначити, що з другої половини XIX століття у регіоні спостерігалися розквіт культурно-музичного життя та музичного просвітництва, зростання інтересу місцевого населення до музичного мистецтва, його широка популяризація серед дітей та молоді. Відповідно загострювалася суспільна потреба у професійно-підготовлених музикантах, співаках, композиторах як суб'єктах музично-мистецької діяльності у регіоні.

Важливим чинником інституціоналізації професійної музичної освіти на Слобожанщині був розвиток приватного музичного навчання, що отримало широке розповсюдження завдяки наявності у регіоні досить значного прошарку заможного населення, яке прагнуло надати дітям ґрунтовне естетичне виховання. І якщо у середині XIX ст. до приватних занять з музики запрошувалися, в основному, іноземні або столичні фахівці, то наприкінці, й особливо на початку XX століт-

тя, до різного роду музичної діяльності стали залучатися вітчизняні педагоги. Як правило, це були викладачі вищих та середніх закладів освіти м. Харкова (Імператорського університету, Інституту шляхетних дівчат, гімназій тощо).

Разом із цим, дієвим чинником інституціоналізації професійної музично-мистецької освіти у регіоні була також і діяльність громадських товариств та творчих об'єднань, зокрема музичних, яких на Слобожанщині було чимало: Харківське товариство шанувальників хорового співу, Музично-благодійне товариство «Харківський музичний гурток», Церковно-співоче товариство, Харківське Товариство поширення в народі грамотності. Завдяки ініціативній діяльності подібних товариств та їх плідній діяльності у Слобідському краї апробувалися різні форми музичної освіти, як-то: оперні класи для дорослих, короткотермінові співацькі курси, курси нотної грамоти тощо.

Найбільш впливовим у Слобожанському регіоні було Харківське відділення Імператорського Російського музичного товариства (ІРМТ), діяльність якого безпосередньо сприяла розгортанню процесу поступового інституційного оформлення професійної музичної освіти: відкриттю музичних класів й перетворенню їх на музичне училище, подальшому розширенню діяльності училища та створенню на його базі консерваторії.

Аналізуючи процес становлення музично-професійної освіти, відзначимо, що саме Харківське відділення ІРМТ плідно діяло у напрямі об'єднання музичних колективів, творчих фахівців-педагогів та аматорів, які працювали на Слобожанщині, створення єдиної узгодженої освітньої системи, яка мала забезпечити підготовку професійних музикантів, сприяти популяризації музичної освіти у регіоні (Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1882: 4). У другій половині XIX ст. необхідність реалізації зазначених завдань зумовила створення під патронатом товариства осередків музичної освіти – музичних класів, вечірніх класів хорового співу при музичних класах, недільних курсів.

Вечірні класи та недільні курси мали на меті просвітницько-педагогічну діяльність серед представників сільського населення та малозабезпечених громадян. Навчання в них було безкоштовним і спрямованим, в основному, на підготовку співаків церковного хору й сіль-

ських учителів музики, ніж на навчання професіоналів-музикантів високого гатунку (Авескулова, 2010: 10).

Натомість, діяльність музичних класів була зорієнтована на більш заможні верстви населення й передбачала поглиблену музично-професійну підготовку слухачів. На нашу думку, музичні класи були новою формою музичної освіти, що позначала перехід від аматорської музично-просвітницької діяльності до виникнення нових ефективних форм професійної музичної освіти у регіоні. Умови прийому слухачів до музичних класів відділення ІРМТ регламентувались «Правилами та умовами вступу до музичних класів відділення Імператорського Російського Музичного товариства». Перелік предметів та зміст навчальних програм також відповідали програмам дисциплін, що були розроблені для викладання в музичних класах. Слід зазначити, що засвоєння їх слухачами цілком забезпечувало набуття ними необхідних музично-теоретичних знань; опанування грою на різних музичних інструментах; отримання сольної, ансамблевої та оркестрової виконавської практики; оволодіння вокально-хоровими навичками.

Проте, становлення діяльності музичних класів Харківського відділення ІРМТ відбувалося у досить складних та суперечливих умовах: бракувало фінансування, інтерес слобожанського населення до отримання професійної музичної освіти не був достатньо стійким. Аналізуючи процес організації роботи музичних класів, із посиланням на дані, наведені у роботі І. Авескулової, зазначимо, що серед цілої низки проблем, які виникали у перші роки їх діяльності, чи не найбільшою була нестача вітчизняних викладачів-професіоналів для забезпечення якісної музичної освіти слухачів. Тому часто педагоги-музиканти запрошувались із-за кордону (Авескулова, 2010: 10).

Аналіз слобожанського досвіду показує, що й серед місцевих педагогів були такі, які відзначалися високою музичною професійністю та ентузіазмом. Наприклад, відомий музичний діяч і викладач І. Слатін, очолюючи Харківське відділення товариства та будучи ініціатором створення музичних класів, зробив суттєвий внесок у розвиток музично-професійної освіти на Слобожанщині.

Незважаючи на зусилля І. Слатіна, через недостатню кількість бажаних навчатися, матеріальну та кадрову незабезпеченість навчаль-

ного процесу, у перші роки існування діяльність музичних класів можна характеризувати як регресивну. Так, якщо у перший рік заснування музичних класів в них навчалось 200 осіб, то з кожним роком їхня кількість знижувалась (за 11 років кількість слухачів зменшилася у 10 разів), а в 1866 р. музичні класи взагалі призупинили свою діяльність (Васильєва, 2005: 156).

Відновлення роботи курсів відбулося у 1871 р. й з цього часу вони діяли систематично, постійно удосконалювалися, сприяючи накопиченню у регіоні досвіду інституціоналізованої музичної освіти. Вже у 1881 р. з класу вокалу, фортепіано, скрипки й віолончелі в музичних класах навчалось 199 осіб. Про високий рівень їхньої підготовки свідчить активна концертна діяльність учнів. Зокрема, у 1881 р. було проведено 6 учнівських концертів, репертуар яких включав твори вітчизняних композиторів (М. Балакірева, М. Глінки, О. Даргомижського, М. Римського-Корсакова, А. Рубінштейна, П. Чайковського та ін.) (Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1882: 6, 8–19).

У цей час для занять зі слухачами почали залучатися найкращі педагогічні кадри як місцеві, так і з усієї Російської імперії. Приміром, вечірні хорові класи очолив високопрофесійний диригент та викладач В. Бірюков, хоровий спів викладав відомий харківський регент О. Літинський. Він же викладав дисципліни музично-теоретичного циклу, які довгий час залишалися без постійного викладача. У 1881 р. викладачами фортепіано до роботи у музичних класах були запрошені: випускниця Санкт-Петербурзької консерваторії, учениця Г. Лешетицького А. Галяміна, вихованка Московської консерваторії, учениця Г. Лангера – М. Прімо, по класу віолончелі і сольфеджіо – викладач Московської консерваторії П. Данільченко (Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1882: 6).

Важливою віхою інституціоналізації музичної освіти у регіоні стало створення у 1884 р. на базі музичних класів музичного училища. На відміну від музичних класів, де слухачі здобували лише музичну освіту, училище являло собою повноцінний освітній заклад, де учні поряд з музично-професійною підготовкою отримували і загальну освіту. Діяльність музичного училища відбувалася під егідою ІРМТ й визначалася цілою низкою нормативних документів, зокре-

ма: «Статут музичних училищ Імператорського Російського музичного товариства», «Умови прийому до музичного училища відділення Імператорського Російського Музичного товариства і програма викладання наукових предметів», «Положення про регентський клас при Музичних училищах Імператорського Російського Музичного товариства та їх музично-навчальна програма».

Виходячи з цього, можемо стверджувати, що музичне училище було першою офіційно оформленою освітньою інституцією музичної освіти на Слобожанщині. Вже на початку створення до навчання в училищі вдалося залучити досить велику кількість учнів. У чисельному розподілі учнівського складу за навчальними роками простежувалася невелика позитивна динаміка: так, у 1884–1885 н. р. учнів було: у першому семестрі – 164, у другому – 170 (Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1886: 40). У 1893–1894 н. р. в училищі навчалось 249 учнів (Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1895: 41). Слід зазначити, що не зважаючи на досить високу платню, кількість слухачів в училищі не зменшувалася, розвивалася також система стипендіальної підтримки обдарованих учнів, що уможливило навчання в училищі здібних дітей незаможних верств населення.

Оскільки училище було закладом, що надавав учням, окрім музичної, середню освіту, навчальний план вміщував два цикли дисциплін: «художній» (цикл музичної освіти) та «науковий» (загальноосвітній цикл). У процесі опанування циклу художніх дисциплін учні навчалися грі на одному з музичних інструментів: струнних, духових, ударних, фортепіано та органі, ансамблевій грі; співу, теорії та історії музики, основам хорового співу. У процесі засвоєння загальноосвітнього циклу – вивчали російську мову, арифметику, географію, загальну та російську історію, французьку, німецьку, італійську мови, краснопис (Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1895: 46).

Характеризуючи діяльність училища як першого освітнього інституту Слобожанщини, в якому відбувалася підготовка музикантів-професіоналів, відзначимо досить високий рівень матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу, що є показником значної турботи адміністрації закладу про організацію музичного навчання учнів, створення умов для отримання ними по-

вноцінного виконавського досвіду. Так, за даними звітів, в училищі було шість роялів фірми Беккер й один Шрейдера; велика кількість духових і струнних інструментів. Для послуг викладачів та навчання учнів у бібліотеці училища було зібрано багату нотну бібліотеку, значний внесок у створення та поповнення якої робили місцеві благодійники та меценати.

Завдяки наполегливості, активності та ентузіазму директора музичного училища І. Слатіна, у цьому навчальному закладі було зібрано високопрофесійний педагогічний колектив. Для викладання різних музичних предметів були запрошені «вільні художники» Санкт-Петербурзької консерваторії фон-Глен (викладач гри на віолончелі), Бенш (викладач гри на фортепіано); московської консерваторії С. Дочевський (викладач гри на скрипці, альті, теорії та історії музики). Відбувалося й постійне розширення викладацького складу училища. Наприклад, у зв'язку з відкриттям у 1893–1894 н. р. класу гри на арфі, до штату було включено посаду відповідного викладача, яку посів І. Шоллар. У роботі училища також була започаткована практика залучення до викладання учням музичних дисциплін концертуючих музикантів та співаків. Так, викладачем співу для чоловічих голосів було запрошено артиста російської опери Р. Фюрера (Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1886: 14; Отчет Харьковского отделения ИРМО, 1895: 40).

Високий рівень кадрового та методичного забезпечення навчально-виховного процесу училища зумовлював підвищення якості музичної освіти учнів, що, у свою чергу, сприяло значному зростанню статусу цього навчального закладу у регіоні. Піклуючись про поширення музичних знань, викладачі зверталися до нових форм публічної музичної діяльності. Так, на увагу, оновлення та сучасне використання заслуговує практика організації публічної позанавчальної діяльності майбутніх музикантів, проведення викладачами разом з учнями широкої музично-просвітницької роботи з населенням, залучення талановитих, музично-обдарованих учнів до участі в різноманітних музичних заходах разом із професійними музикантами тощо.

Завдяки розвитку та урізноманітненню форм музичної освіти учнів популярність музичного училища серед місцевого населення

краю зростала, рівень освіти в ньому набув високої якості, що зумовило необхідність розширення його роботи. У 1917 р. на базі училища було створено консерваторію, діяльністю якої було відкрито нову сторінку у розвитку музичної освіти краю.

Консерваторія, як і музичне училище, надавала загальну освіту в тому ж обсязі, однак зміст музичних дисциплін було суттєво збільшено і збагачено. Зазначений музичний заклад готував віртуозних виконавців з гри на різних музичних інструментах, здатних, окрім роботи в оркестрах і хорах, до сольної музичної кар'єри, а також композиторів, теоретиків та оперних співаків. Чимало випускників консерваторії залишалися в ній після закінчення навчання в якості викладачів, а також ставали засновниками нових відділень ІРМТ у різних містах України (Авескулова, 2010: 12). Славетні музичні традиції проведення публічних концертів зберігалися у діяльності консерваторії ще тривалий час.

Висновки з даного дослідження і **перспективи подальших** розвідок у даному напрямку. У цілому, проведений історико-педагогічний аналіз дає підстави для висновку про те, що у другій половині XIX ст. на Слобожанщині утворилися умови для інституціоналізації професійної музичної освіти, зокрема відбувся розвиток приватного музичного навчання, активізувалася музично-популяризаторська діяльність громадських товариств та творчих об'єднань, серед місцевого населення набули широкої популярності музична освіта та різні форми музичного мистецтва (концерти, бали, оперні вистави) тощо. Процес інституціоналізації музичної освіти розгортався протягом досліджуваного періоду від організації музичних класів, з подальшим їх оформленням в музичне училище, до створення консерваторії, яка продовжує плідну музично-професійну та музично-педагогічну діяльність донині.

Аналізуючи досвід діяльності першого у регіоні закладу професійно-музичної підготовки співаків, інструменталістів, композиторів, диригентів – музичного училища, відзначимо, що сьогодні значний науково-практичний інтерес становлять накопичені у його роботі ґрунтовні музично-культурні традиції і здобутки щодо налагодження плідної співпраці між музикантами професіоналами, талановитою молоддю та широкими колами громадськості.

Порівняльний аналіз особливостей становлення та розвитку музичної освіти у різних регіонах України та у різних країнах світу у досліджуваній період є перспективним напрямом подальшого розвитку порушеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

- Авескулова, І. В. (2010). *Просвітницько-педагогічна діяльність в Україні Імператорського російського музичного товариства (друга половина XIX – початок XX ст.)*. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 20.
- Апраксина, О. А. (1983). *Методика музикального виховання в школі*. (Учебн. пособие). М.: Просвещение, 224.
- Астахова, О. В. (2004). *Свята та побут Слобожанщини*. Харків: Колорит, 124.
- Баренбойм, Л. А. (1974). *Музыкальная педагогика и исполнительство*. М.: Музыка, 336.
- Богданов, В. О. (2007). *Історія духового музичного мистецтва України (від витоків до початку XX ст.)*. (Монографія). Харків, 350.
- Васильєва, О. В. (2005). *Формування морально-естетичної культури учнівської молоді засобами хорового мистецтва на Слобожанщині (кінець XIX – початок XX ст.)*. (Дис. ... канд. пед. наук). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 228.
- Воропай, О. (1991). *Звичаї нашого народу: етнографічний нарис*. Київ, 462.
- Кононова, О. В. (2004). *Музична культура Харкова кінця XVIII – початку XX ст.* Харків: Основа, 175.
- Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Наказ Міністерство освіти і науки України 25.02.2004 № 151/11. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
- Корній, Л. (1996). *Історія української музики (від найдавніших часів до середини XVIII ст.)*. Ч. 1. Нью-Йорк, 314.
- Миклашевський, Й. (1967). *Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII – першої половини XIX ст.* Київ: Наукова думка, 160.
- Куришев, С. В. (1989). *Виконавська практика як форма професійної підготовки вчителя музики*. (Навчальний посібник для студентів). К.: КДПІ, 76.

- Отчет Харьковского отделения Императорского русского музыкального общества за 1881–1882 год* (1882). Харьков: Тип. М. Зильберберга, 45.
- Отчет Харьковского отделения Императорского русского музыкального общества за 1896–1897 год* (1898). Харьков: Тип. Харьковского губернского правления, 88.
- Отчет Харьковского отделения Императорского русского музыкального общества за 1884–1885 год* (1886). Харьков: Тип. Харьковского губернского правления, 35.
- Отчет Харьковского отделения Императорского русского музыкального общества и состоящего при нем музыкального училища за 1893–1894 год* (1895). Харьков: Тип. Харьковского губернского правления, 74.
- Попова, В. Л. (2004). *Естетична підготовка вчителів у діяльності педагогічних курсів Слобожанщини (кінець XIX – початок XX ст.)* (Дис. ... канд. пед. наук). Харків: ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 204 с.
- Посохова, Л. Ю. (1995). *Харківський колегіум та його просвітницька роль (XVIII – перша половина XIX ст.)*. (Автореф. дис. ... канд. іст. наук). Харків: ХДПУ імені Г. С. Сковороди, 24.
- Ростовський, О. Я. (1993). *Педагогічні основи керування процесом музичного сприймання школярів*. (Дис. ... доктора педагогічних наук). АПН України, 444.
- Святненко, Г. В. (1996). *Становлення і розвиток вузів культури і мистецтв в Україні в радянський період*. (Дис. ... канд. іст. наук). Київ: Київський державний інститут культури, 220.
- Ткач, М., & Данилевська, Н. (1995). *Ключальний міст: джерела української міфології*. Київ: Сніва, 128.
- Щолокова, О. П. (1996). *Система професійної підготовки студентів педагогічних вузів до художньо-естетичної освіти школярів*. (Дис... доктора пед. наук). Київ, 489.
- Шумська, О. О. (2007). *Теорія і практика естетичної підготовки майбутніх учителів у Харківському університеті друга половина XIX – початок XX століття*. (Дис. ... канд. пед. наук). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 287.
- Якімчук, С. (2003). *Методика музичного виховання*. (Навч. посібник). Рівне, 160.

Mykola Danyiuk

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Music-Instrumental Training for Teachers, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University;
e-mail: grotesk@ukr.net
ORCID 0000-0001-6173-1040

Yana Danyiuk

Senior Lecturer at the Department of Folk Instruments of Ukraine, Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts;
e-mail: yanadan@ukr.net
ORCID 0000-0001-6173-1040

**ACTIVITIES OF MUSIC EDUCATION CENTERS
IN SLOBOZHANSCHYNA IN THE CONTEXT OF CULTURAL
AND EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF THE REGION
(the second half of the 19th – early 20th century)**

The article highlights the problem of the formation of music education in Slobozhanshchyna in the second half of the 19th – early 20th centuries in the context of studying the general trends of cultural and educational development of the region.

Based on the analysis of the results of previous studies, it has been proved that the development of music education in Ukraine in the second half of the 19th – early 20th centuries has been revealed in scientific publications. At the same time, it has been established that the problem of highlighting the main milestones and ways of institutionalization of music education in Slobozhanshchyna (Sloboda region) through the creation of special educational institutions of vocational music, as well as substantiation of opportunities to use cultural and educational experience at the turn of the century and raising children in the modern education system, requires further research and practical implementation.

The aim of the article is to reveal the experience of formation and development of the system of music education in Slobozhanshchyna in the second half of the 19th – early 20th centuries in terms of analyzing the activities of music education centers and identifying ways of its modern use.

The authors have used a set of research methods: system-structural and historical-genetic methods to assess the cultural situation in the region; general research methods to organize and generalize theoretical views of historical facts, clarify the problem in the dynamics, substantiate the main historical milestones; study of historical literature, archival, statistical, normative documents in order to generalize the practical experience of music education in educational institutions of the region.

It has been found that the identity of cultural traditions of ethnic groups of Slobozhanshchyna has determined the specifics of the development of music education in the region, revealed the features of cultural and musical life in the region, the spread of private music education, public associations and creative associations (Kharkiv Society of Choral Singers, Music and Charity Kharkiv Music Group, Church Singing Society), the development of music education, which proved to be an important basis for the development and institutionalization of music education.

The activity of music classes, evening classes at music classes, Sunday courses, the work of which was aimed at training church choir singers and music teachers, created under the auspices of public societies, is essential for the institutionalization of music education in Slobozhanshchyna.

In the context of research of regional problems and difficulties of music education development, in particular concerning primary stage of work of Kharkiv music school in the studied period, the big role of the known music figure, teacher and the inspirer of process of institutionalization of music education in Slobozhanshchyna I. Slatin has been allocated.

Based on the analysis of historical and pedagogical literature we have revealed the main milestones in the process of institutionalization of music education, identified a variety of forms of such education in the region (music classes, private music lessons, music lectures, courses for singers, performers and regents); the experience of creation of the first institution of music education in Slobozhanshchyna – music school has been analyzed, its activity has been characterized, the organizational conditions of activity of music school as the most important center of music education of youth in the region have been analyzed.

■ **Key words:** *professional music education, music classes, music school, music education, public associations, Slobozhanshchyna.*

REFERENCES

- Aveskulova, I. V. (2010). *Prosvitnytsjko-pedagoghichna dijajlnistj v Ukrajinі Imperatorsjkogho rosijjskogho muzychnogho tovarystva (drughа polovyna XIX – pochatok XX st.) [Educational and pedagogical activity in Ukraine of the Imperial Russian Music Society (second half of the XIX – beginning of the XX century)]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 20 [in Ukrainian].
- Apraksina, O. A. (1983). *Metodika muzyikalnogo vospitaniya v shkole. (Uchebn. posobie) [Methods of musical education at school]*. M.: Prosveschenie, 224 [in Russian].
- Astakhova, O. V. (2004). *Svjata ta pobut Slobozhanshhyny [Holidays and life of Slobozhanschyna]*. Kharkiv: Koloryt, 124 [in Ukrainian].
- Barenbojm, L. A. (1974). *Muzykal'naja pedagoghyka y yspolnytel'stvo [Musical pedagogy and performance]*. M.: Musyika, 336 [in Russian].
- Boghdanov, V. O. (2007). *Istorija dukhovogho muzychnogho mystectva Ukrajinі (vid vyotokiv do pochatku XX st.) [History of brass music of Ukraine (from the origins to the beginning of the XX century)]*. Kharkiv, 350 [in Ukrainian].
- Jakimchuk, S. (2003). *Metodyka muzychnogho vykhovannja. (Navch. posibnyk) [Methods of music education]*. Rivne, 160 [in Ukrainian].
- Kononova, O. V. (2004). *Muzychna kuljtura Kharkova kincja XVIII – pochatku XX st. [Musical culture of Kharkiv in the late XVIII – early XX centuries]*. Kharkiv: Osnova, 175 [in Ukrainian].
- Koncepcija khudozhnjo-estetychnogho vykhovannja uchniv u zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladakh / Nakaz Ministerstvo osvity i nauky Ukrajinі 25.02.2004 № 151/11 [The concept of artistic and aesthetic education of students in secondary schools / Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 25.02.2004 № 151/11]* [in Ukrainian] https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text
- Kornij, L. (1996). *Istorija ukrajinsjkoji muzyky (vid najdavnishykh chasiv do seredyny XVIII st.) [History of Ukrainian music (from ancient times to the middle of the XVIII century)]*. Part 1. New York, 314 [in Ukrainian].
- Kuryshhev, Je. V. (1989). *Vykonavsjka praktyka jak forma profesijnoji pidghotovyky vchytelja muzyky : navchalnyj posibnyk dlja studentiv [Performing practice as a form of professional training of a music teacher: a textbook for students]*. K.: KDPI, 76 [in Ukrainian].

- Myklashevsjkyj, J. (1967). *Muzychna i teatraljna kuljtura Kharkova kincja XVIII – pershoji polovyny XIX st.* [Musical and theatrical culture of Kharkiv in the XVIII – first half of the XIX century]. Kyiv: Naukova dumka, 160 [in Ukrainian].
- Otchet Kharkovskogho otdeleniia Imperatorskogo russkogho muzykalnogo obshchestva za 1881–1882 god* (1882). [Report of the Kharkov branch of the Imperial Russian Musical Society for 1881–1882]. Kharkov: Type. M. Zilberberg, 45 [in Russian].
- Otchet Kharkovskogho otdeleniia Imperatorskogo russkogho muzykalnogo obshchestva za 1896–1897 god* (1898). [Report of the Kharkov branch of the Imperial Russian Musical Society for 1896–1897]. Kharkov: Tip. Kharkovskogo gubernskogo pravleniya, 88 [in Russian].
- Otchet Kharkovskogho otdeleniia Imperatorskogo russkogho muzykalnogo obshchestva za 1884–1885 god* (1886). [Report of the Kharkov branch of the Imperial Russian Musical Society for 1884–1885]. Kharkov: Tip. Kharkovskogo gubernskogo pravleniya, 35 [in Russian].
- Otchet Kharkovskogho otdeleniia Imperatorskogo russkogho muzykalnogo obshchestva za 1893–1894 god* (1895). [Report of the Kharkov branch of the Imperial Russian Musical Society for 1893–1894]. Kharkov: Tip. Kharkovskogo gubernskogo pravleniya, 74 [in Russian].
- Popova, V. L. (2004). *Estetychna pidghotovka vchyteliv u dijajlnosti pedaghoghichnykh kursiv Slobozhanshhyny (kinecj XIX – pochatok XX st.)* [Aesthetic training of teachers in the activity of pedagogical courses of Slobozhanshhyna (end of XIX – beginning of XX century)]. (Candidate's thesis). Kharkiv: H. S. Skovoroda KhDPU, 204 [in Ukrainian].
- Posokhova L. Ju. (1995). *Kharkivsjkyj koleghium ta jogho prosvitnycjka rolj (XVIII – persha polovyna XIX st.)*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kharkiv: H. S. Skovoroda KhDPU, 24 [in Ukrainian].
- Rostovsjkyj, O. Ja. (1993). *Pedaghoghichni osnovy keruvannja procesom muzychnogho spryjmannja shkoljariv* [Pedagogical bases of management of process of musical perception of schoolboys]. (Doctor's thesis). Kyiv, 444 [in Ukrainian].
- Shholokova, O. P. (1996). *Systema profesijnoi pidghotovky studentiv pedaghoghichnykh vuziv do khudozhnjo-estetychnoji osvity shkoljariv* [System of professional training of students of pedagogical high schools to art and

- aesthetic education of schoolchildren*]. (Doctor's thesis). Kyiv, 489 [in Ukrainian].
- Shumsjka, O. O. (2007). *Teorija i praktyka estetychnoji pidghotovky majbutnikh uchyteliv u Kharkivskomu universyteti druga polovyna XIX – pochatok XX stolittja* [Theory and practice of aesthetic training of future teachers in Kharkiv University in the second half of the XIX – beginning of the XX century]. (Candidate's thesis). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 287 [in Ukrainian].
- Svjatnenko, Gh. V. (1996). *Stanovlennja i rozvytok vuziv kuljтуры i mystectv v Ukrajinі v radjanskyj period* [Formation and development of universities of culture and arts in Ukraine in the Soviet period]. (Candidate's thesis). Kyiv: Kyiv State Institute of Culture, 220 [in Ukrainian].
- Tkach, M., & Danylevs'jka, N. (1995). *Klechalnyj mist: dzhherela ukrajins'jkoji mifologiji* [Kneeling bridge: sources of Ukrainian mythology]. Kyjiv: Snyva, 128 [in Ukrainian].
- Vasyljjeva, O. V. (2005). *Formuvannja moraljno-estetychnoji kuljтуры uchniv's'jkoji molodi zasobamy khorovogho mystectva na Slobozhanshchyni (kinecj XIX – pochatok XX st.)* [Formation of moral and aesthetic culture of student youth by means of choral art in Slobozhanshchyna (end of XIX – beginning of XX century)]. (Candidate's thesis). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 228 [in Ukrainian].
- Voropaj, O. (1991). *Zvyčaji nashogho narodu: etnografichnyj narys* [Customs of our people: ethnographic essay]. Kyiv, 462 [in Ukrainian].

Стаття надійшла в редакцію 30 листопада 2020 року.